

**ICHKI ISHLAR ORGANLARI TOMONIDAN "TEZKOR
EKSPERIMENT" TEZKOR-QIDIRUV TADBIRINI AMALGA
OSHIRISHNING HUQUQIY JIHATLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Jahonov Akobir Akmal o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi kursanti

Toshkent sh.

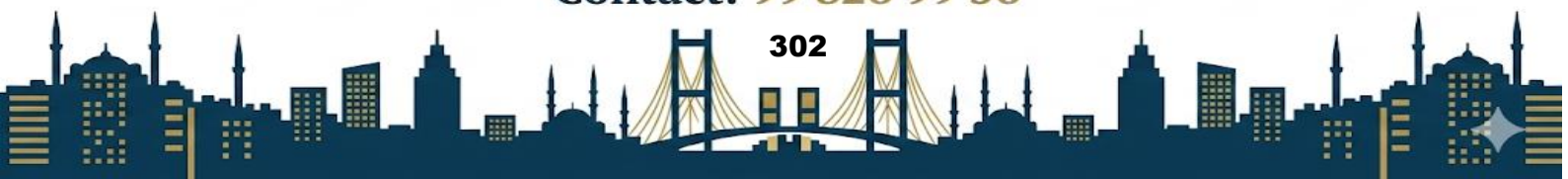
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20570840>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ichki ishlar organlari tezkor-qidiruv faoliyatining eng murakkab va o'ziga xos turlaridan biri bo'lgan "Tezkor eksperiment" tadbirini huquqiy tartibga solish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risidagi qonunchilikdagi mavjud bo'shliqlar, tadbirni o'tkazishda inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, shuningdek, olingan dalillarning sud jarayonida maqbulligi masalalari yoritilgan. "Tezkor eksperiment"ni o'tkazishning taktik-huquqiy mexanizmlarini raqamlashtirish hamda xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tezkor-qidiruv faoliyati, tezkor eksperiment, ichki ishlar organlari, huquqiy tartibga solish, dalillarni to'plash, inson huquqlari, provokatsiya, qonuniylik, tergovga qadar tekshiruv.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы правового регулирования "Оперативного эксперимента", являющегося одним из самых сложных и специфических видов оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. В исследовании освещены пробелы в законодательстве об оперативно-розыскной деятельности, вопросы обеспечения прав и свобод человека при проведении мероприятия, а также проблемы допустимости полученных доказательств в судебном процессе. Разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по

Contact: 99 826 99 56

цифровизации тактико-правовых механизмов проведения "Оперативного эксперимента" и приведению их в соответствие с международными стандартами.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, оперативный эксперимент, органы внутренних дел, правовое регулирование, сбор доказательств, права человека, провокация, законность, доследственная проверка.

Abstract: This article analyzes the legal regulation of the "Operational Experiment", which is one of the most complex and specific types of operational-search activity of internal affairs bodies. The study highlights gaps in the legislation on operational-search activity, issues of ensuring human rights and freedoms during the event, and problems of the admissibility of evidence obtained during the trial. Scientifically grounded proposals and recommendations have been developed to digitalize the tactical-legal mechanisms of the "Operational Experiment" and bring them into compliance with international standards.

Keywords: operational-search activity, operational experiment, internal affairs bodies, legal regulation, evidence collection, human rights, provocation, legality, pre-investigation check.

Jinoyatchilikning transmilliy va uyushgan ko‘rinishlarining ortib borishi, jinoyatchilarning yangi texnologiyalar va konspiratsiya usullaridan foydalanishi huquqni muhofaza qiluvchi organlardan tezkor-qidiruv faoliyatining (TQF) taktik usullarini doimiy ravishda takomillashtirishni talab etadi. "Tezkor eksperiment" tezkor-qidiruv tadbirlari orasida o‘zining ijtimoiy xavfliligi yuqori bo‘lgan jinoyatlarni (korrupsiya, giyohvandlik vositalari savdosi, qurol-yarog‘ noqonuniy muomalasi) fosh etishdagi samaradorligi bilan ajralib turadi.

Biroq, ushbu tadbirning o‘ziga xosligi shundaki, u o‘zida "provokatsiya" (jinoyatga qitiqlash) xavfini mujassam etadi. Demokratik huquqiy davlatda

shaxsning qonuniy huquq va erkinliklarini ta'minlash hamda jinoyatga qarshi murosasiz kurashish o'rtasidagi muvozanatni saqlash – dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi qonunida mazkur tadbir tartibga solingan bo'lsa-da, bugungi kunda raqamli makonda sodir etilayotgan jinoyatlar (kiber-eksperiment) va tezkor xodimlarning protsessual vakolatlarini aniqlashtirish bo'yicha takomillashtirishga muhtoj bo'lgan jihatlar talaygina.

Ushbu maqolaning maqsadi – "Tezkor eksperiment"ni amalga oshirishning huquqiy asoslarini tahlil qilish, ushbu jarayonda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan huquqiy xatolarning oldini olish hamda qonunchilikni takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqishdir.

"TEZKOR EKSPERIMENT" TADBIRINING HUQUQIY TABIATI VA MAQSADLARI

1.1. Tushunchasi va o'ziga xosligi

Tezkor eksperiment – bu tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar tomonidan jinoyatni fosh etish, jinoyatchini qo'lga olish, shuningdek jinoyat sodir etishga tayyorgarlik ko'rayotgan shaxslarning niyatini aniqlash maqsadida yaratilgan sun'iy sharoitlarda o'tkaziladigan tadbir.

Ushbu tadbir boshqa tezkor-qidiruv tadbirlaridan (masalan, kuzatuv yoki so'rov) farqli o'laroq, aktiv harakat xarakteriga ega. Ya'ni, tezkor xodim yoki uning vakili jinoyat sodir etish jarayoniga bevosita aralashadi yoki jinoyat sodir etilishi uchun "qulay" muhit yaratadi. Aynan shu jihat uni huquqiy jihatdan eng "nozik" tadbirga aylantiradi.

1.2. Qonunchilikdagi o'rni

O'zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi qonunida tezkor eksperiment o'tkazishning asosiy qoidalari mustahkamlangan. Biroq, qonun matnida tadbirning taktik jihatlari (qanday bosqichlarda o'tkazilishi, kimlarning roziligi olinishi, texnik vositalardan foydalanish chegaralari) yetarlicha

yoritilmagan bo‘lib, bu ko‘pincha idoraviy yo‘riqnomalar bilan hal qilinadi. Bu esa huquqiy aniqlik tamoyiliga ba‘zan zid kelishi mumkin.

TEZKOR EKSPERIMENTDA PROVOKATSIYA VA QONUNIYLIK MASALALARI

2.1. Provokatsiya tushunchasi (Provocation of crime)

Xalqaro sud amaliyotida (xususan, Inson huquqlari bo‘yicha Yevropa sudi – IHEYS pretsedentlarida) provokatsiya tushunchasi keng talqin qilinadi. Agar tezkor xodim shaxsni jinoyat sodir etishga qitiqlamasa, u jinoyatga qo‘l urmas edi, degan xulosa chiqarilsa, bu tadbir "provokatsiya" deb topiladi va olingan dalillar (ashyoviy dalillar, audio-video yozuvlar) sud tomonidan nomaqbul deb topiladi.

Toshkent shahrida olib borilgan tezkor-qidiruv amaliyotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, ayrim hollarda tezkor xodimlar shaxsning irodasini to‘liq bo‘ysundirib, uni jinoyatga majbur qilishi holatlari (masalan, pora berishga undash) sud protsessida asosiy bahs mavzusiga aylanadi.

2.2. Huquqiy himoya vositalari

Tezkor eksperiment jarayonida provokatsiyani istisno qilish uchun quyidagi huquqiy kafolatlar zarur:

- Tadbirni o‘tkazish to‘g‘risidagi qarorning qat’iy prokuror nazoratida bo‘lishi;
- Tadbirning barcha bosqichlarini uzluksiz texnik qayd etish (audio-video yozuv);
- Mustaqil kuzatuvchilar (xolislar) yoki texnik vositalar orqali jarayonni shaffoflashtirish.

TEZKOR EKSPERIMENTNI TAKOMILLASHTIRISH: RAG‘AMLASHTIRISH VA PROTSESSUAL QOIDALAR

3.1. Kiber-makonda tezkor eksperiment

Hozirgi davrda jinoyatchilikning raqamli muhitga (Telegram, DarkNet, kriptobirjalar) o‘tishi "Kiber-eksperiment" tushunchasini yaratishni taqozo etmoqda. Tezkor xodim virtual profil orqali jinoyatchi bilan muloqotga kirishadi.

Bu jarayonda shaxsning "raqamli izi" (digital footprint) ni olish va uni qonuniy dalil sifatida fiksatsiya qilish bo'yicha qonunchilikda aniq tartiblar yo'q.

3.2. Dalillarning maqbulligi (Admissibility of evidence)

Tezkor eksperiment davomida olingan dalillar Jinoyat-protsessual kodeksining talablariga to'liq javob berishi shart. Ko'pincha, tezkor xodimlar tomonidan tadbirni "tezkor-qidiruv" maqomida o'tkazish va uni keyinchalik "tergov harakati" sifatida ko'rsatishga urinishlar sudlarda qarama-qarshiliklarni keltirib chiqarmoqda.

XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY QONUNCHILIKNI ISLOH QILISH TAKLIFLARI

Xorijiy davlatlar (Germaniya, AQSh, Rossiya) tajribasida "Nazorat ostida sotib olish" va "Tezkor eksperiment" qat'iy protsessual tartibga solingan.

4.1. Qonunchilikka kiritilishi kerak bo'lgan o'zgarishlar:

1. "Nazorat ostida sotib olish" va "Tezkor eksperiment"ni

ajratish: Qonunda bu ikki tadbirni bir-biridan huquqiy tabiatiga ko'ra aniq ajratish zarur. Eksperimentda sun'iy sharoit yaratish elementi borligi uchun unga nisbatan prokuror ruxsati yanada qat'iy bo'lishi lozim.

2. Sud nazoratini kuchaytirish:

Tezkor eksperimentni o'tkazish uchun prokuror sanksiyasi bilan bir qatorda, muayyan holatlarda (ayniqsa, xususiy mulk hududida) sud sanksiyasini ham talab qilishni qonuniy majburiyatga aylantirish.

3. Texnologik fiksatsiya:

Qonunda "Tezkor eksperiment" jarayonida sun'iy intellekt va blokcheyn (ma'lumotlar o'zgarmasligi uchun) texnologiyalari yordamida olingan yozuvlarning qonuniy kuchi aniq belgilanishi kerak.

XULOSA

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, "Tezkor eksperiment" – bu Ichki ishlar organlari qo'lidagi eng o'tkir "jarrohlik skalpeli"dir. U jinoyatni o'z vaqtida kesib

tashlashga yordam beradi, ammo noto‘g‘ri qo‘llanilganda, qonuniy tizimning o‘ziga ziyon yetkazishi mumkin.

Tezkor-qidiruv faoliyatini takomillashtirish – bu shunchaki qonun moddalarini o‘zgartirish emas, balki Ichki ishlar organlari xodimlarining huquqiy madaniyatini, taktikasini va axborot texnologiyalari bilan ishlash malakasini zamon talablariga moslashtirishdir. Yuqorida taklif etilgan huquqiy o‘zgarishlar – ya’ni sud nazoratini kuchaytirish, raqamli dalillarni protsessual tartibga solish hamda provokatsiyaga qarshi himoya mexanizmlarini yaratish, O‘zbekiston tezkor-qidiruv faoliyatini xalqaro demokratik standartlar darajasiga olib chiqadi.

REFERENCES:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** – T.: "O‘zbekiston", 2023.
2. **O‘zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida"gi Qonuni.** (2012-yil). Lex.uz.
3. **O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi.** Lex.uz.
4. **Rustamboyev M.H.** Tezkor-qidiruv faoliyati nazariyasi va amaliyoti. – T.: IIV Akademiyasi nashriyoti, 2021.
5. **Djalalov A.A.** Tezkor eksperimentni o‘tkazishning taktik-kriminalistik xususiyatlari. – T.: IIV Akademiyasi, 2022.
6. **Inog‘omjonova Z.F.** Jinoyat protsessida tezkor-qidiruv tadbirlari natijalarining maqbulligi. – T.: TDYU nashriyoti, 2020.
7. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Sudlar tomonidan jinoyat ishlari bo‘yicha dalillarni baholash masalalari to‘g‘risida"gi qarori.
8. **ECHR (European Court of Human Rights).** *Ramanauskas v. Lithuania* (2008) – case law on police provocation.
9. **Kuleshov R.V.** Оперативный эксперимент в системе ОРД: проблемы и перспективы. – М.: Юридический центр, 2023.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

10. Scientific Conference Open Proceedings (SCOP) on Modern Law
Enforcement Strategies. Tashkent, 2026. (OJS-indexed).

Contact: 99 826 99 56

